

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE BAŞKAN YARDIMCISI İLE TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANI YARDIMCISININ KARŞILAŞTIRILMASI

*Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YILDIZ**

ÖZET

6771 sayılı Anayasa değişikliği hakkındaki kanunun 16.4.2017 halkoylaması ile kabul edilmesiyle, başkanlık sistemi Türkiye'ye özgü yönleriyle cumhurbaşkanlığı sistemi olarak benimsenmiş oldu. Başkanlık sistemleri içinde hem başarılı hem de demokratik olması yönleriyle temel örnek olarak alınan Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sistemi modeli, Türkiye açısından da belirleyici olmasının yanında, belirli açılardan cumhurbaşkanlığı sistemi ile ayrılmaktadır. Bu ayrılma noktalarından birisi de cumhurbaşkanı yardımcıları ile başkan yardımcısıdır. Bu makalede Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan yardımcısı ile cumhurbaşkanı yardımcısının benzeyen ve farklılaşan yönleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Başkan yardımcısı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Sistemi, 6771 sayılı Kanun.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku ABD. Email: akadiryildiz@konya.edu.tr
Makale Geliş Tarihi: 08.10.2017
Makale Kabul Tarihi: 12.04.2018

ABSTRACT

With the adoption of the law on amendment of the Constitution No. 6771 with the referendum of 16.4.2017, the presidential system was adopted in Turkey. The US presidential system model, which is taken as a basic example in terms of being both successful and democratic in presidential systems, is distinguished from Turkey in terms of presidential system as well as being determinative. One of these separation points is the vice-president. This article examines similar and different aspects of the vice president between Turkey and United States.

Key Words: Vice President, Turkish Vice President, Presidential System, Turkish Presidential System, Constitutional Amendment of Turkey Law No 6771.

GİRİŞ

6771 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliği, 1982 Anayasasında yapılan en ciddi değişiklik olarak belirtilebilir. Bu durum, 1921 Anayasası dönemi meclis hükümeti sistemi istisna tutulduğu takdirde, Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri içinde parlamenter hükümet sisteminden başkanlık hükümet sistemine geçişi sağlaması yönüyledir. Türkiye'de başkanlık sistemi, kendine özgü yönleriyle cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak adlandırılmıştır¹.

Hükümet şekli olarak başkanlık sistemi tercihinde bulunan birçok ülkede başkan yardımcılığı makamının var olmadığı, buna karşılık az sayıda ülkede başkan yardımcılığı makamının olduğu görülmektedir². Başkan yardımcısı, başkanın makamının geçici veya sürekli olarak boşaldığı durumlarda başkana vekâlet etmek üzere öngörülmüştür³. Başkanlığa vekâlet, başkan yardımcısının en temel fonksiyonudur denilebilir. Ayrıca, sistemin işleyişi içerisinde başkaca temsili görevleri bulunabilmektedir. Başkan yardımcısının bu konumu ülkelere göre değişebilmektedir. Bu durum hem göreve geliş ve görevin son bulması, hem de yetkiler bağlamında söz konusu olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de cumhurbaşkanı yardımcısı ile Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başkan yardımcısı göreve geliş ve görevinin son bulması, yetki ve sorumluluk açısından karşılaştırılarak incelenmektedir. ABD'de

¹ Bkz. KÜÇÜK, Adnan: "Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 85, ss. 157-189, Kış 2017, s.168; AKÇAY, Erkan: "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Siyasi Denetim: İdarenin TBMM Tarafından Denetlenmesi", *Ombudsman Akademik*, Y.3, S.5, ss.37-68, 2017, s.51. Bununla birlikte, doktrinde bazı yazarlar cumhurbaşkanlığı sistemini başkanlık sistemi kapsamında değerlendirmemekte, bunun kendine özgü bir sistem olarak başkanlık sistemindeki denge- fren mekanizmalarını içermediğini belirtmektedir. Bkz. GÖZLER, Kemal: "Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa *Neverland* Sistemi mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız?", <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm>, E.T. 23.8.2017.

² BAUMGARTNER, Jody C. ve CASE, Rhonda Evans: "Constitutional Design Of The Executive: Vice Presidencies In Comparative Perspective", *Congress & the Presidency*, 36:2, 148-163, 2009, s.148.

³ Baumgartner ve Case, s.149.

başkan yardımcısının başkanlık makamı boşalmadığı müddet zarfında da belirgin bir konumu bulunmaktadır⁴. Başkan yardımcısı ABD’de başkandan sonraki en üst yürütme makamıdır. Bununla birlikte, başkan yardımcısının Anayasal konumunun yürütme içinde mi yoksa Senato’nun başkanı olmasından dolayı yasama içinde mi yer aldığı konusu tartışılmaya devam etmektedir. Ayrıca, başkan yardımcılığı makamının temel mantığı, geçici veya sürekli olarak başkanlık makamının boşalması durumunda bu makamı doldurmak olmasına rağmen, başkan yardımcılığının hem başkanın politikaları üzerinde etkili olmak suretiyle hem de bu dönemin başkanlığa yönelik bir hazırlık olarak değerlendirilmesi yönleriyle etkili olduğu görülmektedir⁵.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde yürütme yetkisinin bütünüyle cumhurbaşkanına ait olmasının doğal sonucu olarak öngörülen cumhurbaşkanı yardımcısının⁶ rolü belirli açılardan ABD sistemi ile benzeşirken belirli açılardan farklılaşmaktadır. Burada cumhurbaşkanı yardımcısının cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde söz konusu olan pozisyonu, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar cumhurbaşkanlığı makamındaki devamlılığı ve geçişi sağlamak üzerinedir. Yani cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığı takdirde cumhurbaşkanı yardımcısının görevi asli değil arızidir. Bununla birlikte, cumhurbaşkanı yardımcılarının karizması ve kapsayıcılığı gibi konular, ABD ile benzer şekilde cumhurbaşkanı yardımcısının da gelecek dönemin cumhurbaşkanı adayı olması şeklinde bir etkiye açık görünmektedir.

Hükümet sistemi Türkiye’de belirli açılardan tartışılmaya devam etmektedir. Bu alanlardan birisi de teklifin gündeme geldiği andan itibaren cum-

⁴ ABD’de başkan yardımcısının konumu güçlenmek yönünde bir değişiklik geçirmiştir. ABD’nin ilk yıllarında temsili olarak ortaya çıkan makam, bugün farklı görevlerle siyasi bir fonksiyon üstlenmektedir. Bkz. RELYEA, Harold C.: “The Law: The Executive Office of the Vice President: Constitutional and Legal Considerations”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 40, No. 2, The 2008 Presidential Election, Part I, June pp. 327-341, 2010, s. 328-329.

⁵ COHEN, Jeffrey E.: “The Polls: Popular Views of the Vice President: Vice Presidential Approval”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 31, No.1, pp. 142-149, 2001, s.142.

⁶ ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku, Yetkin*, 17. Basım, Ankara, 2017, s.318.

hurbaşkanı yardımcısı olarak ortaya çıkmıştır. Aslında ABD'de de özellikle ilk başkanların karizmatik konumlarından dolayı tartışma konusu yapılmış olan başkan yardımcılığı makamının, başkanlık sistemi içerisinde özellikle başkanın bir şekilde görevinin başında olmadığı durumdaki fonksiyonu itibariyle zorunluluğu üzerinde şüphe bulunmaması gerekir. Türkiye'de ise konu, Anayasa'da cumhurbaşkanının uhdesinde bulunan cumhurbaşkanı yardımcısı atama yetkisinin, özellikle sayısal sınırının belirtilmemesi yönüyle eleştirilmektedir.

I. GÖREVE GELMESİ VE GÖREVİNİN SON BULMASI BAKIMINDAN ABD BAŞKAN YARDIMCISI VE CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI

ABD'de başkan yardımcısının seçimi başkanın seçimiyle birlikte ve aynı şekilde yapılmaktadır. Başkan yardımcısının seçimle belirlenmesi, demokratiklik bağlamında değerlendirilebilir. Buna rağmen, başkanlık seçimiyle aynı anda yapılması adayın belirlenmesi, seçim ve görevleri bağlamında çeşitli eleştirilere konu olmaktadır⁷.

ABD Anayasasına göre her eyalet, kendi eyalet yasama meclisinin tayin edeceği şekilde, o eyaletin Kongre'ye gönderme hakkına sahip olduğu Senato ve Temsilciler Meclisi üyesi toplam sayısına eşit sayıda seçici (elector) tayin edecektir. Fakat hiç bir Senato ya da Temsilciler Meclisi üyesi veya Birleşik Devletler adına resmi ya da fahri bir göreve sahip bir kişi seçici tayin edilmeyecektir.

Seçiciler kendi eyaletlerinde toplanacak ve gizli oylama ile en az biri kendileri ile aynı eyalette ikamet etmekte olmayan, başkan ve başkan yardımcısını seçeceklerdir. Oy pusulalarında başkan olarak kimi, ayrı pusulalarda da başkan yardımcısı olarak kimi seçtiklerini belirtecekler ve başkanlık için oy veril-

⁷ FRIEDMAN, Richard D.: "Some Modest Proposals on the Vice-Presidency", Michigan Law Review, Vol. 86, No. 7, pp. 1703-1734, Jun., 1988, s.1713.

miş bütün kişilerin, başkan yardımcılığı için oy verilmiş bütün kişilerin adlarını ve bunların her birinin aldığı oy sayısını gösteren iki ayrı liste yapacaklardır. İmzalanıp onaylanan bu listeler, kapalı zarfla, Birleşik Devletler hükümet merkezinde Senato Başkanına gönderilecektir. Senato Başkanı, Senato ve Temsilciler Meclisi'nin huzurunda bütün belgeleri açacak ve oylar sayılacaktır. Başkanlık için en fazla oy alan kişi, eğer bu sayı tayin edilmiş bütün seçici sayısının çoğunluğunu oluşturuyorsa, başkan olacaktır. Eğer hiç kimse böyle bir çoğunluğa sahip olmazsa, o zaman Temsilciler Meclisi başkanlık için aday listesinde belirtilenlerden, üç kişiyi geçmemek üzere, en yüksek oya sahip olanlar arasından başkanı gizli oyla, derhal seçecektir. Ancak başkan seçerken, oylar eyaletlere göre verilecek ve her eyalet temsilcisinin bir oyu olacaktır; bu amaç için eyaletlerin üçte ikisinin temsilcisi veya temsilcilerinden oluşan bir karar yeter sayısı gereklidir ve seçim için tüm eyaletlerin çoğunluğu oluşmalıdır (12. Değişiklik)⁸.

Eğer Başkan'ın görev süresinin başlaması için saptanmış tarihte, yeni seçilen başkan ölmüş olursa, yeni seçilen başkan yardımcısı başkan olacaktır. Dolayısıyla mevcut başkanın görev süresinin dolmasından önce yapılan başkanlık seçimlerini kazanmış ve sonraki yıl 20 Ocak'ta öğleden sonra göreve başlayacak olan başkan ölürse başkan yardımcısı başkanlık görevini üstlenecektir. Bu durum, başkan yardımcısının da seçimle geldiği gözetildiğinde demokratiklik bağlamında bir sorun olarak görülmeyebilir.

Görev süresinin başlaması için saptanmış tarihten önce başkan seçilmemiş, ya da yeni seçilen başkan gerekli ehliyete sahip değil ise, yeni seçilen başkan yardımcısı, başkan gerekli ehliyeti kazanıncaya kadar başkan olarak görev yapacaktır. Hem başkan hem de başkan yardımcısı seçilen kişilerin gerek-

⁸ Başkanın ve başkan yardımcısının seçilme usulü ABD Anayasası'nın 2. maddesinin üçüncü bölümünde yer almaktadır ve buradaki düzenleme 12. Değişiklik ve 20. Değişikliğin 3. Bölümündeki düzenleme ile nihai halini almıştır.

li ehliyete sahip olmamaları halinde, Kongre, başkanlığı kimin üstleneceğini veya bu görevi görecek kişinin nasıl saptanacağını bir yasa ile belirleyecek ve başkan veya başkan yardımcısı gerekli ehliyete sahip oluncaya kadar bu kişi görevi yürütecektir (20. Değişiklik 3. Bölüm).

Başkan yardımcısı olarak en çok oy alan kişi, eğer bu sayı tayin edilmiş bütün seçici sayısının çoğunluğunu oluşturuyorsa, başkan yardımcısı olacak ve eğer hiç kimse bu çoğunluğa sahip olmazsa, o zaman Senato listede en çok oy almış iki kişiden birini başkan yardımcısı seçecektir. Bu amaçla yetersayı Senato üyesi toplam sayısının üçte ikisinden oluşacak ve seçim için toplam sayının çoğunluğu gerekecektir. Ancak Anayasa'nın başkanlık için yeterli nitelikte görmediği bir kişi Birleşik Devletler başkan yardımcılığı için de yeterli nitelikte olmayacaktır (12. Değişiklik).

Başkan yardımcısı, ilk olarak, Amerikan siyasi hayatının bir tezahürü olarak, başkanla farklı bir bölgeden yani başkan kuzeyden ise başkan yardımcısı güneyden olacak şekilde veya başkan demokratsa başkan yardımcısı cumhuriyetçi olacak şekilde belirlenebilmektedir⁹. Bu durum, Türkiye'de de benzer şekilde olabilir. Yani cumhurbaşkanı yardımcılarında biri veya bir kaç farklı ideolojiyi temsil edecek şekilde belirlenebilir. Fakat bunun ABD'deki başkanlık seçim süreciyle bütünüyle benzer olacağını söylemek güç görünmektedir. Zira bahsedildiği şekilde ABD'de başkan yardımcısının seçimi başkanla birlikte yapıldığı için bunun siyasi boyutu seçim süreci ile ilgiliyken, Türkiye'de cumhurbaşkanı yardımcısını cumhurbaşkanı seçimden sonra bizzat belirleyeceğinden siyasi beklentinin farklı olacağı söylenebilir. Yine ABD'de başkan yardımcısının başkan adaylığına yönelik beklenti, politikada başkanın gerisinde kalması yönüyle kapsayıcı konumunu sürdürmesi bakımından devam etmektedir¹⁰. Bir başka açıdan, Türkiye'deki parti yapısının da en azından sağ ve sol partiler

⁹ Çam, s.109.

¹⁰ Cohen, s.149.

bağlamında, bütünüyle imkânsız olmamasına rağmen, ABD’de söz konusu edilen başkan yardımcısı belirleme usulünden farklılaşmasını muhtemel göstermektedir.

ABD’de başkan yardımcısı bir tane olmasına rağmen 6771 sayılı kanun ile öngörülen değişiklik Türkiye’de birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atanmasına imkân vermektedir. Bu durum, bahsi geçen değişiklikte en çok eleştirilen kısımlardan birisidir¹¹. ABD’de başkan yardımcısı başkanla birlikte seçilerek bu göreve gelmesine rağmen cumhurbaşkanlığı sistemi çerçevesinde bizde cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarını cumhurbaşkanı seçecektir (6771 sayılı kanunla değişik m.106/4). Dolayısıyla cumhurbaşkanı yardımcılarını seçimle değil, cumhurbaşkanı tarafından belirlenecektir. Ayrıca, cumhurbaşkanı yardımcısının atanması TBMM’nin onayına sunulmamaktadır. Bu bağlamda, ABD’deki, atanan bakanların Senato’nun onayına sunulmasına benzer bir süreç bulunmamaktadır¹². Cumhurbaşkanlığı yardımcısının cumhurbaşkanı ile birlikte seçilmemesi demokratiklik bağlamında eleştirilebilir. Fakat bu esas olarak kurucu iktidarın tercihiyle ilgili bir konudur. Kanaatimizce ABD sisteminden ayrılan bu durum, bir açıdan demokratiklik bağlamındaki eleştiriyi yersiz kılmaktadır. Şöyle ki, ABD’de başkanlık makamı herhangi bir sebeple sürekli olarak boşaldığı takdirde başkan yardımcısı başkanın kalan süresini tamamlamaktadır. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple sürekli olarak boşaldığı takdirde, cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanına vekâlet edecektir ve fakat bu durum geçicidir. Anayasaya göre cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığı takdirde 45 gün içinde yeni cumhurbaşkanı seçilecektir (6771 sayılı ka-

¹¹ Bkz. KABOĞLU, İbrahim: “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (10 Aralık 2016)”, Ankara Barosu Dergisi 2016/ 4, s.40.

¹² Küçük, s.184; ESEN, Selin: “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2016/ 4, s.54.

nunla değişik m.106/2). Kaldı ki seçilmesine rağmen başkan yardımcısının konumu hâlihazırda ABD de eleştirilebilmektedir¹³.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından seçilmesi gerekir. Bir milletvekili cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanırsa milletvekilliği sıfatı sona ermiş olacaktır. Bu durum güçlerin sert ayrılığının doğal sonucudur. Cumhurbaşkanı yardımcılarını göreve başlarken Anayasa'da öngörüldüğü şekilde Meclis önünde andiçerler (6771 sayılı kanunla değişik m.106/4).

Cumhurbaşkanlığı sisteminde cumhurbaşkanı yardımcısı bizzat cumhurbaşkanı tarafından atandığı için ölüm, istifa gibi bir sebeple bu makam boşaldığı takdirde, cumhurbaşkanı yerine yenisini atayabilecektir. Birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısı belirlenmişse cumhurbaşkanı herhangi bir atama yapmayabilir. Buna karşılık, ABD'de bir başkan yardımcısı başkanla birlikte seçilmektedir. ABD Anayasasına göre ölüm veya istifa gibi bir sebeple başkan yardımcısı makamı boşaldığı takdirde başkan bu makama bir atama yapar ve her iki meclisin onayıyla başkan yardımcısı görevine başlamış olur (25. Değişiklik 2. Bölüm)¹⁴. Örneğin, Başkan yardımcısı Spiro Agnew'in ölümü sebebiyle Gerald Ford başkan yardımcısı olarak atanmıştır. Burada ilginç diğer bir durum ise başkan Nixon'ın da istifası sebebiyle başkanlık görevini üstlenen Ford, istisnai şekilde seçilmeksizin başkanlık makamına gelmiştir¹⁵.

¹³ Friedman, s.1706-1707, 1712.

¹⁴ ABD Anayasası'nın ikinci maddesinin beşinci bölümünde başkanın ölümü veya yetersizliği sebebiyle başkanlık makamının boşalması halinde, yine başkanın ve başkan yardımcısının aynı anda herhangi bir sebeple görevde olmaması durumunda ne yapılacağı belirtilmiş olmasına rağmen, buradaki dilin belirsizliği sebebiyle 25. Değişiklik'le başkanlık ve başkan yardımcılığı makamının boşalması durumunda ne yapılacağı açıklıkla ortaya konmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. GILBERT, Robert E.: "The Contemporary Presidency: The Twenty-Fifth Amendment: Recommendations and Deliberations of the Working Group on Presidential Disability", Presidential Studies Quarterly, Vol.33, No.4, pp. 877-888, Dec., 2003.

¹⁵ Amerika Hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>, E.T.23.8.2017, s.91.

Görevinin sona ermesi bakımından da başkan yardımcısı ile cumhurbaşkanı yardımcısı farklıdır. Buna göre, kural olarak, başkan yardımcısının görev süresi başkanla aynıdır. Yani dört yıl için seçilen başkanla birlikte başkan yardımcısı da dört yıl için seçilir ve bu sürenin bitimi ile görev süresi son bulmuş olur. Cumhurbaşkanlığı yardımcısı ise cumhurbaşkanı tarafından atandığı gibi görevine son verilmesi de cumhurbaşkanı tarafından olmaktadır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı tarafından atanan bir cumhurbaşkanı yardımcısının görevi cumhurbaşkanının görev süresiyle eşit yani beş yıl olabileceği gibi bunun dışında cumhurbaşkanı yardımcısı herhangi bir zamanda görevden alınabilir. Ayrıca istifa, ölüm gibi bir sebeple de cumhurbaşkanı yardımcılığı görevi sona erebilir.

Burada akla gelebilecek bir diğer soru şudur: Görev süresi herhangi bir şekilde sona eren cumhurbaşkanı ile birlikte cumhurbaşkanı yardımcısının da görev süresi sona ermekte midir yoksa yeni seçilen cumhurbaşkanının mevcut cumhurbaşkanı yardımcısını görevden alması mı gerekecektir? Kanaatimizce, seçilen cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla, önceki cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarının çekilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla bu konuda bir teamülün oluşması beklenebilir. Bu durumu uygulama gösterecektir.

Cumhurbaşkanı yardımcısının görevinin sona ermesine ilişkin diğer bir durum Yüce Divan'a sevk edilip buradan seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûm olmasıdır. Bu durum, cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğu bahsinde incelenmektedir.

II. YETKİLERİ AÇISINDAN ABD BAŞKAN YARDIMCISI VE CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI

Başkanlık sistemlerinde başkan yardımcısı, yürütme içinde belirgin bir konumda görünmesine rağmen, esas olarak, görünen bu konum temsili bir fonksiyonu içermektedir. Başka bir ifadeyle, başkan yardımcısı bir bakan gibi icracı pozisyonda değildir. Bununla birlikte, başkan yardımcısının şahsının da yetki ve

görevlerin ortaya konmasında etkisinin olduğu söylenebilir¹⁶. Yani baskın ve etkili bir kişilik bu makamı aktif bir görüntüye kavuşturabileceği gibi bizatihi başkanlık makamının halefi olarak görünmesine de sebebiyet verebilir.

ABD Anayasası'na göre başkan yardımcısı Senatonun başı olmasına rağmen Senato'da oyu bulunmamaktadır. Buna karşılık, oylar arasında eşitlik olduğu takdirde başkanın oyu bulunmaktadır (1. Madde, Bölüm 3/4). Başkan yardımcısının Senato'daki konumu daha çok temsilidir. Buna rağmen, başkan yardımcısının bu konumu güçler ayrılığı bağlamında eleştirilmekte¹⁷, başkan yardımcısının yasama ile ilgisinin ortadan kaldırılması gerektiği savunulmaktadır¹⁸. Anayasa'ya göre Senato, başkan yardımcısının bulunmadığı durumlarda Senato başkanlığına vekâlet etmek üzere bir başkan seçmektedir (1. Madde, Bölüm 3/5).

ABD'de başkan yardımcısının siyasi alanda başkana tavsiye verme, kabinede yer almak gibi gelişen bazı fonksiyonları geçmişe oranla başkan yardımcısının etkili görünmesini sağlamaktadır¹⁹. Yine başkan yardımcısının en temel konumu başkanın geçici olarak görevinin başında bulunmadığı durumda başkana vekâlet etmesi ve başkanın sürekli olarak görevinin başında olmaması durumunda ise başkanın yerine geçmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ilk olarak, 13 Temmuz 1985 tarihinde, Başkan Ronald Reagan'ın kanser ameliyatı geçirdiği sırada, Başkan Yardımcısı George H.W. Bush, vekâleten Başkan olmuş ve bu görevi sekiz saat sürdürmüştür²⁰. ABD'de başkan Roosevelt'in ölümü sebebiyle Truman, Kennedy'nin ölümü sebebiyle Johnson ve Nixon'ın isti-

¹⁶ NATOLI, Marie D.: "Perceptions of the Presidency, Leadership and Statesmanship", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 4, pp. 598-602, Fall 1982, s.598.

¹⁷ MYERS, James D.: "Bringing the Vice President into the Fold: Executive Immunity and the Vice Presidency", *Boston College Law Review*, Vol.50, Issue.3 No.3, 2009, 901-902.

¹⁸ Friedman, s.1714; Myers, s.902.

¹⁹ GOLDSTEIN, Joel K.: "The Rising Power of the Modern Vice Presidency", *Presidential Studies Quarterly*, Vol.38, No.3, pp. 374-389, September 2008, s.375.

²⁰ Amerika Hakkında..., s.91.

fası sebebiyle Ford başkanlık görevini üstlenmişlerdir. Başkanı temsilen yurt dışı ziyaretleri yapması ve dış politikada başkana danışmanlık etmesi, ABD’de başkan yardımcısının fonksiyonları arasında sayılabilir²¹.

ABD başkanının görevden uzaklaştırılması, ölümü, istifası veya görevinin gereklerini yerine getirmek konusunda yetersiz kaldığı durumlarda başkanlık yetkileri başkan yardımcısına geçmektedir. Hem başkan hem başkan yardımcısının görevden alınması, istifası, görevin gereklerini yerine getirmekte yetersizliği veya ölümü durumunda ise Kongre bir kişiyi başkan olarak belirleyecek ve bahsedilen durum ortadan kalkıncaya veya yeni başkan seçilinceye kadar bu kişi başkanlık vazifesini yürütecektir (2. Madde 1. Bölüm).

ABD başkanı, geçici olarak görevinin gereklerini yerine getiremediği konusunda yazılı bir beyanı Senato ve Temsilciler Meclis başkanlarına verdiği takdirde, aksine bir yazılı beyanı bunlara iletene dek, başkanlık görevini başkan yardımcısı yürütür (25. Değişiklik 3. Bölüm).

Başkan yardımcısı ile yürütme organının veya Kongre’nin yasa ile belirlediği başka bir kurumun başlıca yetkililerinin çoğunluğu Senato geçici başkanı ve Temsilciler Meclisi başkanına, başkanın yetki ve görevlerini yerine getiremeyecek bir durumda olduğunu yazılı olarak bildirdiklerinde, başkan yardımcısı derhal başkana vekâleten bu makamın yetki ve görevlerini üstlenecektir.

Daha sonra, başkan, görev yapamayacak bir durumun artık bulunmadığını Senato geçici başkanı ve Temsilciler Meclisi başkanına yazılı olarak bildirdiğinde, başkan yardımcısı ve yürütme organının veya Kongre’nin yasa ile belirlediği başka bir kurumun başlıca yetkililerinin çoğunluğu başkanın yetki ve görevlerini yerine getiremeyeceğini dört gün içinde yazılı olarak bildirmediği takdirde, başkan yetki ve görevlerini yeniden üstlenecektir. Böyle bir durum

²¹ Natoli, s.599.

olduğunda, Kongre bu meseleyi karara bağlayacak, eğer tatilde ise bu konuya istinaden en geç kırk sekiz saat içinde toplanacak ve karar verecektir. Şayet Kongre ikinci yazının kendisine teslim edilmesinden sonraki yirmi bir gün içinde, ya da eğer toplantı halinde değilse, toplanması gereken tarihten başlayarak yirmi bir gün içinde, her iki meclisin üçte iki çoğunluğu ile başkanın yetki ve görevleri yerine getiremeyeceğini saptarsa, başkan yardımcısı başkan vekili olarak yetki ve görevleri üstlenecektir; aksi takdirde, başkan görev ve yetkilerini yeniden üstlenecektir (25. Değişiklik 4. Bölüm).

Cumhurbaşkanlığı sisteminde cumhurbaşkanı yardımcısının konumu yukarıda belirtilen ABD sisteminden farklılaşmaktadır. İlk olarak, cumhurbaşkanlığı makamının sürekli veya geçici olarak boşalması durumuna bakılabilir. Birlikte yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte yürürlüğe girecek değişiklikler çerçevesinde; cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, yenisi seçilene kadar makama vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkiler kullanır (6771 sayılı kanunla değişik m.106/2). Buradaki vekâlet süresi 45 gündür. Zira Anayasa makamın sürekli boşaldığı durumda 45 gün içinde seçime gidilmesini öngörmektedir. *Özbudun*, 45 günlük süre ile herhangi bir temsili konumu bulunmayan kimse tarafından cumhurbaşkanına ait tüm yetkilerin kullanılacak olmasından dolayı eleştirilebilir olduğunu belirtmektedir²². Eğer genel seçime bir yıl veya daha az bir süre kalmışsa TBMM seçimleri de cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte yenilenir. Seçime bir yıldan daha fazla bir süre varsa seçilen cumhurbaşkanı kalan süreyi tamamlar fakat bu süre dönemden sayılmaz. Cumhurbaşkanlığı makamı cumhurbaşkanının yurtdışında olması veya hastalığı gibi²³ bir sebeple geçici olarak boşaldığı takdirde yine cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanına vekâlet

²² *Özbudun*, s.319; Aynı yönde, *Esen*, s.49-50.

²³ Bu sebepler sayılı değildir; dolayısıyla hastalık veya yurtdışına çıkılması dışındaki başka bir sebep de olabilir.

eder ve cumhurbaşkanının yetkilerini kullanır (6771 sayılı kanunla değişik m.106/3). Birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısı bulunduğu bunlardan hangisinin cumhurbaşkanına vekâlet edeceği ise değişiklikte açıklanmamaktadır²⁴. Bu bağlamda, cumhurbaşkanının geçici süreyle görevinin başında bulunmadığı durumda hangi cumhurbaşkanı yardımcısının kendisine vekâlet edeceğini tespit etmesi mümkün olmakla birlikte, cumhurbaşkanlığı makamının sürekli boşaldığı durumda bunun ne şekilde tespit edileceği belirsizliğini sürdürmektedir.

İkinci olarak, cumhurbaşkanı yardımcılığı makamının görev alanında ABD’de olduğu gibi bir genişleme olabilir. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarının kabine toplantılarına katılmaları, cumhurbaşkanını temsilen yurtdışına seyahatler yapmaları, cumhurbaşkanını temsilen yurt içinde karşılama yapmaları gibi konular buna örnek olarak gösterilebilir. Esasen görev alanının temsili görüntüden icracılığa ilişkin dönüşümü uygulama ve bu suretle teamüllerin oluşması ile görülebilecektir. Ayrıca, seçilecek cumhurbaşkanı yardımcısının şahsi özellikleri de vurgulanmalıdır.

ABD’de başkan yardımcılığı makamına yönelik eleştirilerde, görev alanının belirsizliği temel bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır²⁵. Başkan yardımcısı icracı bir konumda bulunmamaktadır²⁶. Temel fonksiyonu, başkan görevini yürütemediği takdirde ona halef olmasıdır. Cumhurbaşkanlığı sisteminde de cumhurbaşkanı yardımcısının temel fonksiyonu cumhurbaşkanına vekâlet olarak ortaya çıkmasına rağmen, ABD’den farklı olarak cumhurbaşkanının, yardımcısını daha aktif ve icracı bir konumda kullanması söz konusu olabilir. Bu alanda hukuki düzenleme bizzat cumhurbaşkanı tarafından cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yapılabilir.

²⁴ Özbudun, s.319.

²⁵ Friedman, s.1714-1715; Myers, s.902.

²⁶ Buna rağmen yakın dönemde örneğin Dick Cheney’in başkan yardımcılığının danışmanlık pozisyonunun ötesinde icracı bir konum olduğu belirtilmektedir. Bkz. Myers, s.908.

III. SORUMLULUK AÇISINDAN CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI VE ABD BAŞKAN YARDIMCISI

Sorumluluk, hukuk devleti ilkesinin zorunlu bir gereğidir. İcra makamında yani yürütmeye bulunanların da, kural olarak, eylem ve işlemlerinin bir zarara veya hukuka aykırı başka bir sonuca sebebiyet vermesi durumunda bundan sorumlu olması gerekir. Sorumlulukla ilişkili olarak dengelenmesi gereken bir diğer durum ise yürütme makamında bulunanların soruşturma tehdidiyle görevlerini rahatlıkla yerine getirmelerinin engellenmesinin önüne geçilmesidir. Zaten bu bağlamda sadece yürütmeye değil; yasama üyelerine ilişkin bağışıklıklar ve yargı üyelerine ilişkin teminatlar söz konusudur. Tüm bu mekanizmalar hukukun üzerinde kişi ve gruplar oluşturulması amacıyla değil; kişi ve kurumların varlık amacına yönelik yetki ve görevlerini gerektiği şekilde kullanabilmelerini sağlamak için öngörülmüştür. Bu açıklama ışığında başkan yardımcısının ve cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğu hukuki, cezai ve siyasi olmak üzere üç açıdan ele alınabilir. Ayrıca bu sorumluluğun kişisel ve görevle ilgili olması boyutu yine bu ayrımın kapsamında bulunmaktadır.

ABD'de başkan yardımcısının hukuki sorumluluğu bağlamındaki durum şu şekildedir: İlk olarak, başkan yardımcısının kişisel işleriyle ilgili özel hukuka ilişkin sorumluluğu tamdır. Bu durum, hukuk devleti ilkesinin ve hukukun üstünlüğünün doğal sonucudur. Buna karşılık, yürütmenin takdiri bağlamında değerlendirilecek olmasından dolayı, göreviyle ilgili olarak sorumluluğunun bulunmaması gerekmektedir²⁷. Nitekim Nixon v. Fitzgerald²⁸ ve Cheney

²⁷ CHEMERINSKY, Erwin: Constitutional Law: Principles and Policies, 4'th Edition, Wolters Kluwer, 2011, s.371.

²⁸ 457 U.S. 731 (1982), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/457/731/case.html>, E.T. 16.9.2017. Fitzgerald davası, Fitzgerald'ın Kongre'deki şahitliği sebebiyle hava kuvvetlerinden kovulduğu iddiasına ilişkindir. Burada mahkeme, başkanın göreviyle ilgili eylemlerinden dolayı özel hukuk davalarına yönelik mutlak bağışıklığı olduğuna karar vermiştir.

v. United States District Court for the District of Columbia²⁹ davalarında göreviyle ilgili eylemlerinden dolayı idarenin tazminat sorumluluğunun olmadığı belirtilmiştir³⁰. Aslında, idari bağımsızlık Anayasa’da açıkça yer almamasına rağmen yürütmenin bağımsızlığının ve görevini rahatlıkla yerine getirebilmesinin şartı olarak mahkemeler tarafından ortaya konulmuştur³¹.

ABD’de başkan yardımcısının, başkan gibi vatana ihanet, rüşvet veya diğer büyük kabahat ve suçları işlemesi durumunda sorumluluğu söz konusudur (2. Madde 4. Bölüm). Vatana ihanet suçu ABD Anayasası’nda tanımlanmaktadır. Buna göre Birleşik Devletlere savaş açmak veya yardım sağlayarak düşman tarafını tutmak bu kapsamda yer almaktadır. Bu durumun ise ya açıkça itiraf edilmiş veya iki kişinin tanıklığıyla ispatlanmış olması gerekmektedir (3. Madde 3. Bölüm). Impeachment, cezai ve aynı zamanda siyasi yönü olan bir sorumluluktur. Zira buna ilişkin nitelemeyi Temsilciler Meclisi yapmaktadır³². Bu yönüyle mekanizmanın siyasi bir yönü de bulunmaktadır. Suçlama (impeachment) Temsilciler Meclisi üye tamsayısının çoğunluğu tarafından yapılmakta ve Senato üçte iki çoğunluk ile kabul ettiği takdirde sonuçlanmış olmaktadır³³.

Impeachment mekanizmasının cezai bir sorumluluk olmasına rağmen siyasi boyutu olabileceğinden bahsettik. Bu durum, özellikle büyük “kabahat ve suçlar”ın neler olduğunun tespitinde ortaya çıkabilir. Gerçekten de büyük kabahat ve suçların tanımlanmasının Temsilciler Meclisi’ne ait olması, siyasi saiklerle suçlamaya ihtimal verebilmektedir. Buna karşılık, bu mekanizma

²⁹ 542 U.S. 367 (2004), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/367/opinion.html>, E.T. 16.9.2017.

³⁰ Myers, s.912.

³¹ Myers, s.912.

³² Chemerinsky, s.393. Impeachment’ın niteliği konusundaki tartışma için bkz. Chemerinsky, s.292-293. Nitelemeyi Temsilciler Meclisi’nin yapıyor olması, impeachment mekanizmasının politik yönünü ön plana çıkarmaktadır. Bkz. Chemerinsky, s.397.

³³ Chemerinsky, s.393.

ABD'de güçlerin dengelenmesi bağlamında siyasi bir balans olarak görülmektedir. Yasama hem yürütmeyi hem de yargıyı bu yolla dengelemektedir. Zira mekanizma doğrudan yargı tarafından kullanılsaydı özellikle yargıya karşı işletilmesi sürecinde bağımsızlığı sağlanamayabilirdi³⁴.

Başkan yardımcısı, kişisel suçlarıyla ilgili olarak herhangi bir bağışıklığa sahip değildir. Alexander Hamilton'u düelloda öldürmekten dolayı hakkında takip yapılan başkan yardımcısı Aaron Burr buna örnektir. Her ne kadar hakkında dava açılıp bir yargılama sonucu cezaya hükmedilmemiş olsa da, Burr'un fiilinden dolayı herhangi bir bağışıklığının olmadığı noktasında genel kabul bulunmaktadır³⁵. Aynı şekilde, vergi kaçakçılığı ve rüşvetle ilgili olarak hakkında takip yapılan Spiro Agnew istifa etmek zorunda kalmıştır³⁶. Bununla birlikte, kişisel suçuyla ilgili olarak açılan ceza davasının başkan yardımcısının görevinin sona ermesine sebep olmayacağını belirtmek gerekir. Yani yargılanan başkan yardımcısı hüküm giyse bile, impeachment mekanizması işletilmeksizin başkan yardımcısının görevine son verilmesi mümkün değildir³⁷.

Başkan yardımcısının impeachment usulü dışında, Kongre tarafından herhangi bir şekilde siyasi sorumluluğu yolunun işletilerek görevine son verilmesi söz konusu değildir. Aşağıda cumhurbaşkanlığı sistemine ilişkin açıklamalarda görülecek olan yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması usulleri ise bizim parlamenter sistemden devşirdiğimiz usullerdir. Bunlar, ABD'de yasama ve yürütmenin sert ayrılığı bağlamında yer almayan mekanizmalardır. Bu bağlamda, yürütmenin temel denge-fren mekanizması olan bütçenin onayı ise hem ABD hem de Türk sisteminde yer almaktadır. Buradaki fark ise ABD'de bütçenin kabul edilmemesi sistemin kilitlenmesine yol açmaktayken, 6771 sayılı anayasa değişikliği kanunuyla kabul edildiği şekliyle nihai olarak bütçe kabul

³⁴ Chemerinsky, s.394.

³⁵ Myers, s.923.

³⁶ Myers, s.924.

³⁷ Myers, s.925.

edilmediği takdirde, enflasyon oranında geçmiş yıl bütçesinin revize edilerek yürürlükte kalmasıdır³⁸. Fakat bu durum, yasamanın bütçe üzerindeki denetleme yetkisini ortadan kaldırmamaktadır³⁹. Zira cumhurbaşkanı, ciddi yatırım planlarını uygulamaya sokmak istediği takdirde bütçenin enflasyon oranındaki revizyonu yeterli olmayacak; yasama ve yürütmenin uzlaşması gerekecektir.

Ülkemizde cumhurbaşkanı yardımcısının hukuki sorumluluğu açısından yani özel hukuka ilişkin sorumluluğu kapsamında kişisel ve görevle ilgili bir ayırım yapılmalıdır. Cumhurbaşkanı yardımcısının kişisel olarak hukuki sorumluluğu tüm gerçek kişiler gibidir. Zaten bu bağlamda cumhurbaşkanı açısından da bir istisna söz konusu değildir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı yardımcısı örneğin sözleşmeye aykırılık veya haksız fiil teşkil edecek bir fiil gerçekleştirdiği takdirde bundan doğan tazminat borcunu ödemek zorundadır. Cumhurbaşkanı yardımcısının göreviyle ilgili olarak hukuki sorumluluğu bağlamında da Anayasa'da istisnai bir durum söz konusu değildir. Burada belirtilmesi gereken, cumhurbaşkanı yardımcısının bakan gibi icracı bir pozisyonda bulunmadığıdır. Fakat her halükarda bütünüyle pasif bir konumda olmadığı söylenmelidir. Örneğin cumhurbaşkanına vekâlet ettiği veya cumhurbaşkanının katılmadığı bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısına başkanlık ettiği durumda yapılan bir işlemden dolayı zarar ortaya çıkarsa ne olacaktır? Konuyu genel esaslar çerçevesinde açıklayabiliriz. Buna göre cumhurbaşkanı yardımcısının göreviyle ilgili olarak sorumluluğunun bulunmadığı herhangi bir zararın ortaya çıktığı durumda davanın idareye yöneltileceğinden bahsedebilir. Nitekim Anayasa'nın değişik 106. maddesinde de cumhurbaşkanı yardımcılarının cumhurbaşkanına karşı sorumlu olduğu belirtilmektedir. Bundan başka, cumhurbaşkanı yardımcısının, aynen

³⁸ Bütçe konusundaki bu düzenlemenin tıkanmaları önlemesi anlamında daha isabetli olduğunu belirtmek gerekir. Bu konuda bkz. Akçay, s.55-56; GÜLENER, Serdar ve BİRİCİKOĞLU, Hale: "Türkiye'de Bürokrasinin Hesap Verebilirlik Açığı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütmenin Hesap Verebilirliği, Ombudsman Akademik, Y.3, S.5, ss.69-89, 2017, s.84.

³⁹ Ters yönde bkz. Özbudun, s.226.

cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğunda olduğu gibi, göreviyle ilgili olarak sorumluluğuna başvurulması görevine engel olabileceğinden, şahsının doğrudan sorumlu olmayacağı belirtilebilir.

Siyasi sorumluluk, siyasetiyle ilgili olarak görevine son verilebilmesini ifade etmektedir. Siyasi açıdan cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğu cumhurbaşkanına karşıdır⁴⁰. Cumhurbaşkanı yardımcısı, esas olarak bakanlardan da farklı bir konumdadır. Yani cumhurbaşkanına bağlı olarak bir siyasetin yürütülmesinde aktif konumda bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı vekâlet cumhurbaşkanı yardımcısının asli konumu olduğundan cumhurbaşkanı yardımcısının siyasetinden memnun olunması veya olunmaması söz konusu edilmemek gerekir. Bu bakımdan zaten cumhurbaşkanının atayacağı cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarının daha çok stratejik ve temsili yönü ağır basan kişiler olması beklenir. Buna karşılık, cumhurbaşkanı yardımcısının belli açılardan bakanlarla benzer bir bağlamda düşünüldüğü söylenebilir. Şöyle ki, Anayasanın 6771 sayılı kanunla değişik 98. maddesine göre milletvekilleri on beş gün içinde cevaplanmak üzere cumhurbaşkanı yardımcılara yazılı soru yöneltebilirler. Yazılı sorunun bakanların yanında cumhurbaşkanı yardımcılara da sorulabiliyor olması bunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda, cumhurbaşkanlığı sisteminin yürütmenin denetlenmesi imkânını ortadan kaldırdığı yönündeki iddiayı zayıflatmaktadır. Zira esas olarak parlamenter sistemlerde söz konusu olabilecek bir mekanizma, TBMM lehine olacak şekilde cumhurbaşkanlığı sisteminde de korunmuştur⁴¹. Yazılı soru, TBMM'nin yürütmeyi denetleme araçlarından birisi olarak belirtilebilecek olmasına rağmen cumhurbaşkanı yardımcısının bu yolla düşürülmesi mümkün değildir. Kaldı ki yazılı sorunun asıl muhatabı cumhurbaşkanı yardımcısı değil, siyasetini ortaya koyan cumhurbaşkanının bizatihi kendisi olarak düşünülebilir. Bu arada, meclis araştırması ve genel görüşme usulleri de cumhurbaşkanlığı sisteminde korunmakta-

⁴⁰ Aynı yönde bkz. Küçük, s.159.

⁴¹ Akçay, s.57. Aynı yönde bkz. Gülener ve Biricikoğlu, s.86.

dır. Dolayısıyla, belli bir konuda bilgi edinmek üzere yapılacak meclis araştırması, yine toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren bir konunun TBMM genel kurulunda görüşülmesi suretiyle yürütmenin –özelde cumhurbaşkanı yardımcısının- denetlenmesi yani genel görüşme ile siyasi olarak hesap vermesi söz konusudur⁴². Siyasi olarak hesap verebilirlik kapsamında değerlendirilebilecek olmasına rağmen yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması yoluyla cumhurbaşkanı yardımcısının görevinin sona ermesi söz konusu değildir.

Cezai sorumluluk açısından cumhurbaşkanı yardımcısı, kişisel ve göreviyle ilgili bir ayırım yapılarak incelenmelidir. Anayasa'nın değişik 106. maddesine göre kişisel suçlarından dolayı cumhurbaşkanı yardımcısı yasama dokunulmazlığına sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla Anayasa'nın 83. maddesi çerçevesinde seçimden önce veya sonra bir suç işlediği iddiasıyla cumhurbaşkanı yardımcısının tutulması, tutuklanması, sorguya çekilmesi ve yargılanması mümkün değildir. Anayasa'da belirtilen usulle dokunulmazlık kaldırılabilir. Ayrıca, ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ile seçimden önce soruşturmasına başlanmış olması şartıyla Anayasanın 14. maddesine giren durumlar dokunulmazlığın istisnalarıdır.

Cumhurbaşkanı yardımcısı göreviyle ilgili bir suç işlemesi durumunda ise Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nde yargılanacaktır. Bunun için TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun (301 milletvekili) vereceği önergeyi üye tamsayısının beşte üçünün (360 milletvekili) kabul etmesi gerekmektedir. Soruşturma önergesini TBMM bir ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar (6771 sayılı kanunla değişik m.106). *Özbudun*, öngörülen çoğunluğun 1982 Anayasası'nın ilk halindeki meclis soruşturması usulünde aranan çoğunluk ile karşılaştırıldığında, cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğunun işletilmesini hemen hemen imkânsız hale getirdiğini belirtmektedir⁴³. *Küçük* ise meclis so-

⁴² Gülener ve Biricikoğlu, s.84.

⁴³ Özbudun, s.302; Aynı yönde bkz. Kaboğlu, s.40.

ruşturması usulünün cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğunun işletilmesinde etkili bir yol olduğunu hatta bunun aynı zamanda siyasi sorumluluk olarak da düşünülebileceğini belirtmektedir⁴⁴.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Cumhurbaşkanı yardımcısı Yüce Divan'da seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûm edilirse görevi sona erer. Dolayısıyla, cumhurbaşkanı yardımcısının Yüce Divan'a sevk edilmesi tek başına görevinin sonra erdiği anlamına gelmemektedir.

Cumhurbaşkanı yardımcısı, görevi sona erdikten sonra da görevi süresince göreviyle ilgili işlediği iddia edilen suçtan dolayı yargılanabilir.

Görüleceği üzere cezai açıdan cumhurbaşkanı yardımcısının sorumluluğu hem kişisel suçlarıyla ilgili hem de göreviyle ilgili olarak tamdır. Burada sadece kişisel suçlarla ilgili olarak yasama dokunulmazlığı öngörülmüştür. Yasama dokunulmazlığının öngörülmesi ise yürütmenin kişisel ve siyasi saiklerle

⁴⁴ Bkz. Küçük, s.161.

zan altında bırakılmasını önlemek adına isabetli bir düzenleme olarak görülebilir. Bu durum hukuk devleti ilkesinden bir sapma olarak da görülemez. Zira yukarıda ABD siteminde belirtildiği üzere, impeachment usulünün başkan yardımcısı açısından uygulanma ihtimali daha zayıf olarak görünmektedir.

Hülasa Türkiye’de cumhurbaşkanı yardımcısının demokratiklik bağlamında sistemin genelinde olduğu gibi Türkiye’ye özgü şartlar içerisinde değerlendirilerek sorumluluk rejimin ortaya konulduğu söylenebilir.

SONUÇ

Başkanlık sistemlerinde temel bir makam başkan yardımcısıdır. Türk tipi başkanlık sistemi olarak belirtilebilecek cumhurbaşkanlığı sistemi ile cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı öngörülmüştür. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılar ABD’den farklı olarak cumhurbaşkanının ataması ile göreve gelmekte ve cumhurbaşkanının görevden alması ile görevleri son bulmaktadır. Sistem henüz yürürlüğe girmediğinden cumhurbaşkanı yardımcılarının yetkilerinin boyutunu tam anlamıyla ifade etmek mümkün değildir. Zira başkan yardımcılığı makamı ABD’de başlangıçta temsili bir görüntüde bulunmasına rağmen, zamanla daha etkin bir pozisyona dönüşmüştür. Bu durum özellikle başkan yardımcısı Mondale’den itibaren görülebilir⁴⁵. Aynı şey uygulama safhasında cumhurbaşkanı yardımcısı açısından da söz konusu olabilir. Yani şahsi özellikleri bakımından etkin ve aktif bir görüntüde olması halinde cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı belirgin bir duruma gelebilir. Bunun yanında, cumhurbaşkanı yardımcısının sistemin işleyişi içerisinde icracı bir görüntüde yer alması, iç ve dış politikada etkin bir konumda bulunması söz konusu olabilir.

Sorumluluk bağlamında, ABD ve Türk sistemlerinin farklılaştığı görülmektedir. Buna göre siyasi olarak başkan yardımcısı ABD’de seçimle iş ba-

⁴⁵ Goldstein, s.377; Myers, s.904-905.

şına geldiğinden görevinin sona ermesi de görev süresinin bitmesiyle söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla ne başkan ne de Kongre, başkan yardımcısının görev süresini sonlandırma imkânına sahiptir. Buna karşılık, her ne kadar görevine son verme imkânı tanımasa da TBMM cumhurbaşkanı yardımcısını yazılı soru, meclis araştırması ve genel görüşme mekanizmalarıyla denetleyebilir. Ayrıca, cumhurbaşkanı yardımcısı asıl olarak cumhurbaşkanına karşı sorumlu olacaktır. Dolayısıyla bir alanda koordinasyonla vazifeli cumhurbaşkanı yardımcısının başarısızlığı, cumhurbaşkanı tarafından görevden alınmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum, ayrıca cumhurbaşkanının kamuoyu önünde kendisine yönelik eleştiriden kaçınma imkânı sağlayabilecekken; diğer yandan bizzat cumhurbaşkanının siyasetinin başarısızlığı olarak da görülebilir.

Cezai bağlamda ABD'de bir ayrım olmayıp başkan yardımcısı herhangi bir eylemiyle ilgili olarak impeachment mekanizmasına muhatap olabilir. Cumhurbaşkanı yardımcısının ise kişisel suçlarıyla ilgili yasama dokunulmazlığından yararlanması öngörülmüştür. Bu, aslında cumhurbaşkanı yardımcısının ve dolayısıyla yürütmenin çeşitli kişisel ve siyasi argümanlarla yıpratılmasının engellenmek istediğini göstermektedir. Diğer taraftan, cumhurbaşkanı yardımcısının siyasi olarak başkan yardımcısına göre daha aktif bir fonksiyona sahip kılınmak istendiğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı yardımcısının göreviyle ilgili olarak görev süresi devam ederken veya görev süresi sona erdikten sonra Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi tarafından yargılanacaktır.

6771 sayılı anayasa değişikliği hakkında kanunun teklif edilmesinden itibaren onaylanmasına kadar geçen sürede temel olarak tartışıldığı alanlardan olan cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı kanaatimizce demokratiklik ve fonksiyonellik bağlamında kabul edilebilir bir standardı içermektedir. Bununla birlikte, sistemin başarılı olup olmayacağı büyük ölçüde uygulama ile anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

AKÇAY, Erkan: “Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Siyasi Denetim: İdarenin TBMM Tarafından Denetlenmesi”, Ombudsman Akademik, Y.3, S.5, ss.37-68, 2017.

Amerika Hakkında: Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf>, E.T.23.8.2017.

BAUMGARTNER, Jody C. ve **CASE**, Rhonda Evans: “Constitutional Design Of The Executive: Vice Presidencies In Comparative Perspective”, Congress & the Presidency, 36:2, 148-163, 2009.

CHEMERINSKY, Erwin: **Constitutional Law: Principles and Policies**, 4'th Edition, Wolters Kluwer, 2011.

COHEN, Jeffrey E.: “The Polls: Popular Views of the Vice President: Vice Presidential Approval”, Presidential Studies Quarterly, Vol. 31, No.1, pp. 142-149, 2001.

ÇAM, Esat: **Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

EROĞUL, Cem: **Çağdaş Devlet Düzenleri**, 4. Baskı, Ankara, Kırilangıç Yayınları, 2005.

ESEN, Selin: “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2016/ 4.

FRIEDMAN, Richard D.: “Some Modest Proposals on the Vice-Presidency”, Michigan Law Review, Vol. 86, No.7, pp. 1703-1734, Jun., 1988.

GILBERT, Robert E.: “The Contemporary Presidency: The Twenty-Fifth Amendment: Recommendations and Deliberations of the Working Group on Presidential Disability”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 33, No.4, pp. 877-888, Dec., 2003.

GOLDSTEIN, Joel K.: “The Rising Power of the Modern Vice Presidency”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 38, No.3, pp. 374-389, September 2008.

GÖZLER, Kemal: “Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa *Neverland* Sistemi mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız?”, <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm>, E.T. 23.8.2017.

GÜLENER, Serdar ve **BİRİCİKOĞLU**, Hale: “Türkiye’de Bürokrasinin Hesap Verebilirlik Açığı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütmenin Hesap Verebilirliği”, *Ombudsman Akademik*, Y.3, S.5, ss.69-89, 2017.

KÜÇÜK, Adnan: “Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 85, ss. 157-189, Kış 2017.

KABOĞLU, İbrahim: “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (10 Aralık 2016)”, *Ankara Barosu Dergisi* 2016/ 4.

MYERS, James D.: “Bringing the Vice President into the Fold: Executive Immunity and the Vice Presidency”, *Boston College Law Review*, Vol.50, Issue.3 No.3, 2009.

NATOLI, Marie D.: “Perceptions of the Presidency, Leadership and Statesmanship”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 4, pp. 598-602, Fall 1982.

ÖZBUDUN, Ergun: **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin, 17. Basım, Ankara, 2017.

RELYEA, Harold C.: “The Law: The Executive Office of the Vice President: Constitutional and Legal Considerations”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 40, No. 2, The 2008 Presidential Election, Part I, pp. 327-341, June 2010.

The US Constitution: <http://constitutionus.com/#a1s3c1>, E.T. 23.8.2017.

US Supreme Court Decisions: <https://supreme.justia.com>, E.T.16.9.2017.